

УДК 336.774

О.О. Дутченко, викл.-стаж., ДВНЗ «УАБС НБУ»

РОЗРОБКА ПІДХОДУ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ «КРЕДИТ – ЗАСТАВА»

У статті пропонується розробка підходу до визначення оптимального співвідношення суми кредиту до забезпечення з урахуванням галузевої приналежності позичальника.

Ключові слова: кредит, застава, забезпечення.

Постановка проблеми. В період розвитку кризових явищ в економіці спостерігається різке збільшення частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків. Окрім, ефективної оцінки кредитоспроможності позичальника одним із факторів зниження кредитного ризику виступає забезпечення кредиту.

На даний час для банківської системи характерним є фіксоване співвідношення між сумою кредиту та заставною вартістю забезпечення. Тому, одним з дискусійних питань, що виникають у кредитних відносинах є визначення оптимального співвідношення кредит – застава, враховуючи при цьому всі фактори впливу.

У зв'язку з цим обраний напрямок досліджень є актуальним та має практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблеми заставного забезпечення кредиту приділяється значна увага науковців. Актуальним теоретичним та методологічним підходам до вивчення даної проблеми присвячено роботи Г. Харрісона, В.В. Галасюка, В.В. Галасюка, Е.С. Стоянової, Д.А. Петрова, М.В. Помазанова, Б.А. Семененка, В.Ю. Рослова, О.Н. Щербакова тощо. Як правило, дослідження у даному напрямку носять фрагментарний характер.

Метою дослідження є розробка підходу до визначення оптимального співвідношення суми кредиту до забезпечення з метою страхування

банком виникнення кредитних ризиків, пов'язаних з ймовірністю втрати позичальником можливості виконання своїх кредитних зобов'язань або з небажанням їх виконувати.

Виклад основного матеріалу. Побудова збалансованої, гнучкої заставної політики – одне з пріоритетних завдань банківського сектору.

Ймовірність виникнення кредитних втрат визначається рівнем кредитної якості позичальника. У разі виникнення неспроможності позичальника повернути кредит з об'єктивних чи суб'єктивних причин великого значення для зменшення рівня втрат банку набуває фактор забезпечення [4].

Заставне забезпечення в сукупності з якісним аналізом кредитоспроможності позичальника дозволяє оцінити спроможність суб'єкта господарювання обслуговувати свою заборгованість.

Невірна оцінка застави може привести до:

- у разі завищення оцінки застави – втрати при дефолті;
- у разі заниженої оцінки застави – зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків.

У банківському кредитуванні застава має трояку сутність, що змінюється протягом строку кредиту. Так, на етапі розгляду кредитної заявки застава є необхідною та достатньою умовою видачі кредиту. На етапі обслуговування й погашення заборгованості позичальником та адміністрування цього процесу банком застава несе в собі сутність, що дисциплінує позичальника, а також дозволяє банку мінімізувати свої витрати на формування резервів на можливі втрати. І нарешті, на етапі стягнення простроченої заборгованості застава є джерелом задоволення вимог банку до позичальника за рахунок коштів, одержуваних від продажу предмета застави у встановленому законодавством і договором застави порядку [10].

Науковці [1, 4, 5, 6, 10, 11] розглядають заставу як фактор зниження кредитного ризику в системі банківського кредитування суб'єктів

господарювання, але питання врахування впливу галузевої приналежності на якість забезпечення при цьому не розглядається.

Під забезпеченням розуміють спосіб страхування банку від ризику неповернення клієнтами позичок та несплати процентів за ними. Даний принцип дозволяє захистити інтереси банківської установи у разі неповернення кредитних коштів позичальником [4].

Проаналізувавши підходи банків до оцінки заставної вартості слід відзначити, що банківські установи встановлюють межі співвідношення вартості кредиту та заставного майна, за рахунок якого банк може задовольнити свої вимоги за кредитним договором щодо погашення кредиту, відсотків за ним, штрафних санкцій та оплати послуг фірм-посередників по зберіганню, оцінці, переоцінці, реалізації застави та інших можливих витрат [7]. Співвідношення загальної вартості застави до суми кредиту визначається в залежності від класу позичальника і становить в середньому 2 – 3 рази.

Оцінка застави з погляду кредитора зводиться до питання співвідношення кредиту й вартості застави, тобто яку частку від ринкової вартості майна в грошовому виразі, банк може видати як кредитні кошти. Тому банк повинен визначати ринкову вартість заставного майна, залежно від конкретних умов кредитування, тобто в першу чергу ліквідності майна виставленого під заставу.

Максимальні потенційні збитки заставоутримувача у випадку порушення договірних зобов'язань і обігу стягнення на закладене майно складаються з основної суми заборгованості за кредитом, що залишився до погашення, суми виплат відсотків за користування кредитом, страхових платежів, якщо майно страхувалося заставоутримувачем та витрат, пов'язаних з обігом стягнення (судові видатки, витрати на маркетинг та реалізацію предмета застави тощо) [10].

Тоді, без обліку фактору часу (тобто в цінах на дату оцінки) і не беручи до уваги страхові видатки, потенційний ризик кредитора у

вартісному вираженні (R) може оцінюватися по наступній спрощеній формулі [10]:

$$R = p_1 \times C + p_2 \times r \times C \times T + p_3 \times S, \quad (1)$$

де p – ймовірність настання несприятливої події для заставоутримувача: неповернення основної суми кредиту (p_1), невіплата відсотків за кредит (p_2), позов стягнення (p_3), у частках одиниці;

C – сума наданого кредиту, грош. од.;

r – процентна ставка за користування кредитом, у частках одиниці;

T – кількість платіжних періодів (місяців, років);

S – витрати обігу стягнення, грош. од.

З урахуванням формули 1, коефіцієнт позичкового забезпечення предмета застави ($K_{пз}$) з позиції кредитора розраховується по формулі [9]:

$$K_{пз} = 1 - \frac{R}{C} \quad (2)$$

де R – потенційний ризик кредитора, грош. од.;

C – сума наданого кредиту, грош. од.

Формули 1, 2 можуть використовуватися для вирішення завдань, що представляють інтереси заставоутримувача (кредитора) та заставодавця.

Використання формули позичкового забезпечення (формула 2) допомагає вирішити питання про максимальну суму кредиту, яку можна одержати під заставу даного майна.

Розглядаючи іншу сторону питання – врахування інтересу кредитора, – розраховуємо співвідношення вартості застави до суми кредиту, тобто коефіцієнт заставного забезпечення. Розмір заставного забезпечення по кредиту розраховується як обернена до можливого коефіцієнта позикового забезпечення:

$$K_{зз} = \frac{1}{Knз} \quad (3)$$

$K_{зз}$ – коефіцієнт заставного забезпечення.

Вище зазначені формули (2) та (3) можуть використовуватися для вирішення завдань, що представляють інтереси заставоутримувача (кредитора) та заставодавця [9].

Для визначення ймовірності настання несприятливих подій для кредитора пропонується використовувати розрахунок коефіцієнта варіації.

Коефіцієнт варіації розраховується як співвідношення середнього квадратичного відхилення до середньої арифметичної та показує ступінь відхилення отриманих значень [6]:

$$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \times 100\% \quad (4)$$

де V – коефіцієнт варіації, %;

σ – середнє квадратичне відхилення;

\bar{x} – середнє очікуване значення.

При використанні імовірнісного методу оцінки ризиків встановлено, що коефіцієнт варіації може змінюватися від 0 до 100 %. Чим більший коефіцієнт, тим сильніше коливання. Відповідно, чим вище коливання, тим більший ризик [6].

Схематично даний підхід до визначення оптимального співвідношення «кредит – застава» зображено на рис. 1.

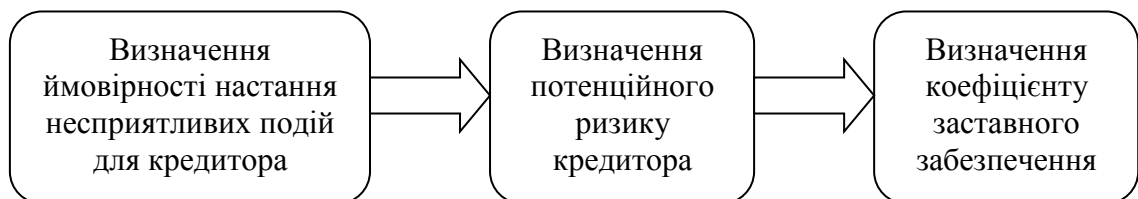

Рис. 1. Схема визначення оптимального співвідношення «кредит – застава»

Використовуючи формулу (4) розрахуємо коефіцієнт варіації для визначення ступеню можливого ризику кредитної операції. Для отримання даних за розрахунком коефіцієнта варіації проведемо проміжні розрахунки дисперсії та середнього квадратичного відхилення.

Для розрахунків використаємо статистичні дані рентабельності діяльності за видами економічної діяльності за 2004 – 2008 р.р. [2]. Результати проведених розрахунків за видами економічної діяльності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Розрахунок коефіцієнта варіації за видами економічної діяльності за 2004 – 2008 р.р.

Вид економічної діяльності	\bar{x} , %	$(x_{\max} - \bar{x})^2$	$(x_{\min} - \bar{x})^2$	D	σ	V, %
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7,26	0,45	0,70	0,00	0,05	66,15
Промисловість	2,22	0,01	0,04	0,00	0,01	49,52
Будівництво	0,26	0,01	0,02	0,00	0,01	251,34*
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,54	0,03	0,10	0,00	0,02	62,54
Транспорт та зв'язок	5,30	0,01	0,01	0,00	0,01	12,17

Примітки:

- * – верхня межа коефіцієнта варіації дорівнює 99, 0 %;
- \bar{x} – середнє значення рентабельності діяльності, %;
- x_{\max} – максимальне значення рентабельності діяльності за аналізований період;
- x_{\min} – мінімальне значення рентабельності діяльності за аналізований період;
- D – дисперсія;
- σ – середньоквадратичне відхилення;
- V – коефіцієнт варіації, %.

Для розрахунку потенційного ризику кредитора приймаємо, що ймовірності неповернення основної суми боргу (p_1), несплати відсотків за кредит (p_2) та ймовірність позову стягнення (p_3) рівні між собою та у свої

сумі складають загальну ймовірність настання несприятливих подій для кредитора.

На розмір потенційного ризику кредитора, а разом з тим на коефіцієнти позикового та заставного забезпечення впливає розмір процентної ставки по кредиту. Тобто, з підвищенням ставки по кредиту, у банку виникає необхідність до збільшення заставного забезпечення по кредиту.

Застосування даних підходів на практиці дозволить забезпеченню, виступаючи важливим фактором повернення кредиту, захищати майнові інтереси банку при можливому порушенні позичальником прийнятих на себе зобов'язань.

Реалізуючи запропонований підхід оптимальне співвідношення вартості застави до суми кредиту, визначене по галузевому фактору, представлено в таблиці 2.

Реалізуючи запропонований підхід оптимальне співвідношення вартості застави до суми кредиту, визначено з урахуванням галузевої приналежності позичальника за умови кредитування під 20 % (табл. 2).

Таблиця 2 – Визначення розміру застави в залежності від галузевої приналежності позичальника, клас позичальника «А»

Види економічної діяльності	Загальна вартість застави у відношенні до загальної суми кредиту	
	Діюча практика	Запропонований підхід
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,00	1,94
Промисловість	2,00	1,57
Будівництво	2,00	3,65
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,00	1,85
Транспорт та зв'язок	2,00	1,10

При діючій практиці банківського кредитування співвідношення загальної вартості застави до суми кредиту становить не менше 2.00.

Запропонований підхід дозволяє при визначенні загальної вартості застави у відношенні до суми кредиту враховувати галузеві особливості діяльності позичальника. Так, відповідно проведених розрахунків оптимальне співвідношенні «кредит – застава» за видами економічної діяльності становить: сільське господарство, мисливство та лісове господарство – не менше 1,94; промисловість – не менше 1,57; будівництво – не менше 3,65; торгівля – не менше 1,85; транспорт та зв'язок – не менше 1,10. Найбільший коефіцієнт заставного забезпечення відповідає видам економічної діяльності будівництво та сільське господарство, мисливство та лісове господарство, що характеризується досить специфічним та неліквідними майном.

На відміну від них транспорт та зв'язок мають невеликий коефіцієнт заставного забезпечення, що обумовлюється високоліквідними активами,

Запропонований підхід дозволяє встановити оптимальне співвідношення «кредит – застава» для конкретного позичальника, враховуючи його галузеву приналежність.

Ілюстрація визначення оптимального співвідношення «кредит – застава» на прикладі промисловості (рис. 2).

Значення точки G для промисловості визначає оптимальне значення заставного забезпечення по кредиту на рівні 1,57. Зі збільшенням суми кредиту розмір заставного забезпечення повинен зменшуватися. Але, практика свідчить про протилежне – досягнувши критичного рівня забезпечення по кредиту, банк вимагає від позичальника додаткового забезпечення по кредиту або погашення кредиту. Тобто, спостерігається збільшення розміру заставного забезпечення по кредиту.

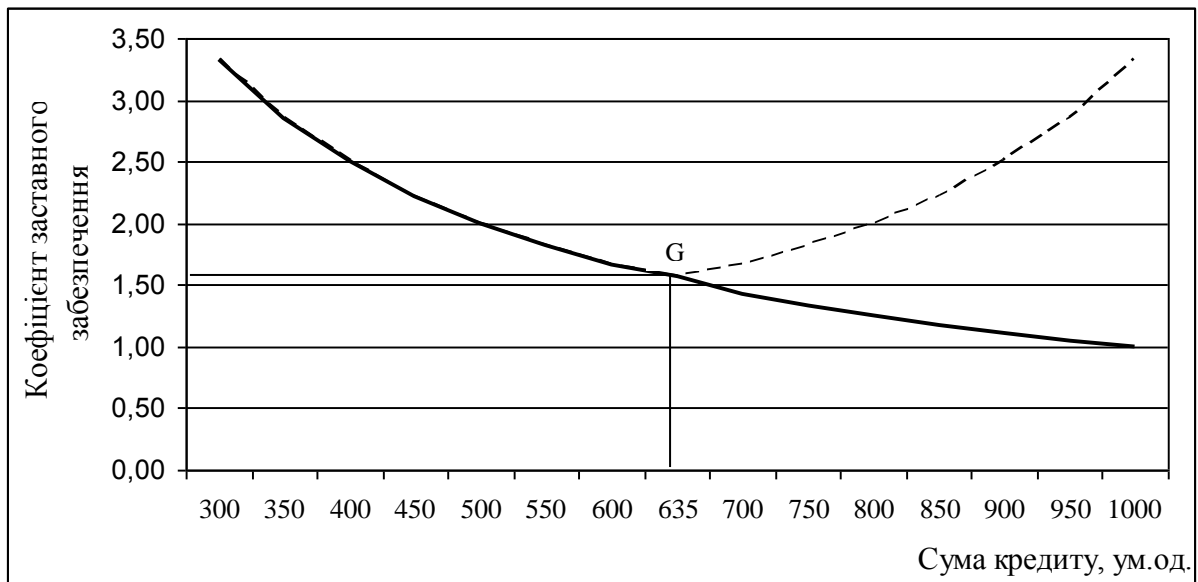

Рис. 2. – Визначення оптимального співвідношення «кредит – застава» для промисловості

Підхід до визначення оптимального співвідношення кредит – застава дає можливість банку не тільки контролювати рівновагу бізнесу позичальника, але й формувати якісний кредитний портфель.

Висновки. Впровадження даного підходу до врахування впливу галузевої приналежності суб'єктів господарювання дозволить якісно реалізовувати один з найважливіших принципів банківського кредитування, та враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком.

Список літератури

1. Галасюк В.В., Галасюк В.В. Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави (практичні аспекти)// Вісник НБУ. – 1998. – № 7. – С. 51 – 54.
2. Державний комітет статистики України. Статистичний збірник «Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності». 2007, частина I / за ред. Жук І.М. – 2008. – 252 с. – С. 130 – 150.

3. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь. – Ін Юре, 2001. – 680 с.
4. Лукашевич И.В., Пустовалова Т.А. Залог и его оценка в условиях кризиса // Журнал «Корпоративные финансы». – 2009. – №2 (10). – С. 70 – 82.
5. Петров Д. А., Помазанов М. В. Кредитный риск-менеджмент как инструмент борьбы с возникновением проблемной задолженности // Банковское кредитование. – 2008. – № 6. http://www.reglament.net/bank/credit/2008_6_article.
6. Проектний аналіз : Навч. посібник. / Рижиков В.С., Яковенко М.М., Латишева О.В. [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 384 с.
7. Про заставу : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2654-ХІІ [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до документу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
8. Рослов В. Ю. Результаты аналитического исследования проблематики применения оценочной деятельности в банковском секторе // [сайт ассоциации российских баков] // <http://www.arb.ru/site/docs/docs.php?doc=528>.
9. Семененко Б.А. Актуальные проблемы ипотечного кредитования и оценки залоговой стоимости имущества // Весник оценки имущества. – №7-8. – 1997. – С. 10 – 14.
10. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Под ред. Е. С. Стояновой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Перспектива», 1999. – 656 с.
11. Харрисон Г.С. Оценка недвижимости: Учебное пособие. – М.: РИО Мособлупрполиграфиздата, 1994. – 231 с.

Summary

Approach to determination of the optimum correlation of the credit to guarantee with branch particularities of the borrower is considered in the article

Key words: credit, guarantee, support.

Дутченко, О.О. Розробка підходу до визначення оптимального співвідношення «кредит – застава» [Текст] / О.О.Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи УкраїниУкраїни: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – № 30. – С. 113 – 120.